

РЕЦЕНЗИЯ

**от доц. д-р Ани Бурова,
Катедра „Славянски литератури“, Факултет „Славянски филологии“,
СУ „Св. Климент Охридски“**

**за дисертационния труд за придобиване на образователната и научна
степен „доктор“ по професионално направление 2.1. Филология,
докторска програма „Литература на народите на Европа, Америка, Азия,
Африка и Австралия – История на полската литература“**

**от Венеса Начева
на тема „Телесност и граничност в поезията
на Еугениуш Ткачишин-Дицки“**

Венеса Начева е завършила специалност „Славянска филология“, профил полски език и литература, в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ през 2018 г. със степен „магистър“. От 2021 до 2024 г. е докторант в Катедра „Славянски литератури“ на същия университет. От 2023 г. е хоноруван асистент по История на полската литература в Софийския университет.

Към документацията за защитата на дисертационния труд докторантката е представила четири научни публикации в областта на доктората и редица други публикации, свързани с полската литература.

Дисертацията на Венеса Начева е посветена на творчеството на Еугениуш Ткачишин-Дицки – един от утвърдените и известни съвременни полски поети, автор на многопластово творчество, подлежащо на различни типове интерпретации. Изследванията, посветени на творчеството на един конкретен автор, изглеждат донякъде по-лесни, най-малкото защото обектът им сякаш е по презумпция ясен, определен, но всъщност това не е непременно така. Особено когато става дума за чужд автор, който трудът тепърва трябва да въведе в родна

среда (каквото е до голяма степен случаят с Дицки), е трудно да се открие пресечната точка между цялостното представяне на творчеството на автора и една продуктивна интерпретаторска гледна точка. Подобна тема лесно може да се плъзне в посоката просто на обзор на авторовото творчество. Но Венеса Начева е избегнала тази опасност и е намерила баланса между представянето на поезията на Дицки и проблематизиращия прочит. Работата ѝ се спира върху цялото досегашно творчество на автора, избирайки обаче конкретна и продуктивна интерпретаторска призма. Темите за телесността и граничността при Еугениуш Ткачишин-Дицки позволяват прочитът да се разгърне по посока на представителни за този поет проблеми като идентичността, автобиографизма, специфичността на поетиката му и т.н.

Дисертационният труд, представен от Венеса Начева, се състои от въведение, четири глави, заключение и библиография. Обемът на изследването е 216 страници, 12 от които обхваща библиографията, съдържаща над 160 единици.

Във въведението авторката щрихира основната био-литературна фактология около разглеждания от нея поет, набелязва тематичните измерения на поезията му, обобщава основните аспекти на литературнокритическото ѝ възприемане и коментира рецепцията на произведенията му в България. Тук също така са въведени категориите „телесност“ и „граничност“, с които по-нататък изследването основно борава, и са мотивирани като подходящ ключ за анализа на творчеството на един поет, „изразител на хората, поставени в гранични ситуации [...], който в контекста на теорията за социалния конструктивизъм представя в поезията си възможността един човек да притежава различни (синхронно или променящи се във времето) идентичности...“ (с. 7).

В първа глава на дисертацията, „Теории за телесното и граничното“, докторантката представя и обобщава теории и постановки за тялото и телесността, както и за границата и граничността, които се явяват базови за интерпретацията на творчеството на Дицки, осъществена по-нататък в труда. Идеите, върху които авторката се спира във връзка с телесността, са основно „от полето на феноменологията, психоанализата, изследванията на пола и куйър

изследванията, тъй като счита техните концепции за тялото и телесността за релевантни спрямо поезията на Е. Ткачишин-Дицки“ (с. 17). Тук от основна важност за работата се явява философът Морис Мерло-Понти с разбирането му за тялото като „посредник в разбирането на света“. Като приложими към извършвания анализ са привлечени още тези на Зигмунд Фройд, Юлия Кръстева, Джудит Бътлър и др. По отношение на проблематиката за граничността изследването се опира най-вече върху идеите на Карл Ясперс, както и на Мишел Фуко и Марк Оже. Първата глава на труда обхваща и преглед на представите за телесността и граничността в българската и полската хуманитаристика след 1989 г.

С втората глава – „Тялото в гранични(те) ситуации“ – дисертационният труд навлиза в конкретната проблематика, свързана с творчеството на Дицки. Главата започва с кратък преглед на „концептите за граничността на тялото“ в полската литература, започвайки от Средновековието и достигайки до съвременността, което помага по-нататък в работата да се очертаят отношенията на разглеждания поет с полската литературна традиция. В следващите части на тази глава авторката следва основно постановките на Карл Ясперс, извършвайки прочит на поезията на Еугениуш Ткачишин-Дицки през тях. Телесността е обвързана с разбирането за идентичността в творчеството на автора, като докторантката говори за „осъзнатото съществуване в дадена гранична ситуация“ като път към себепознанието: „Осъзнатото съществуване на тялото като поле на „познание и самопознание“, „не мое тяло“ и „тяло-памет“ в поезията на Е. Ткачишин-Дицки го води до разбирането на това, че се намира постоянно в гранични ситуации и вследствие на което то успява да извърши прехода към максимална автентичност. Граничната ситуация и телесността успяват да предизвикат това възможно себепознание“ (с. 50). В следващите части на главата авторката анализира поезията на Дицки през призмата на различните „гранични ситуации“ според Ясперс – смърт, борба, вина.

Третата глава на дисертационния труд със заглавие „Всички възможни тела“ е посветена на детайлния анализ на измеренията на идентичността на Аз-а

в поезията на разглеждания автор. Докторантката възприема наложената по отношение на творчеството на Дицки литературнокритическа теза за множествеността на лирическия Аз, но я разширява, като разглежда като свързани с идентичността му („съставни части на неговата многопластова идентичност“) редица централни за тази поезия образи – на майката, бащата, Бог, поета на полския романтизъм Норвид, родът, приятелите / любовниците, Според авторката лирическият Аз при Дицки е „аморфен“ и „съществува в множество различни взаимопораждащи се, а понякога и взаимоизключващи се образи“ (87 с.).

Четвъртата глава на труда („Гранични“ пространства“) се занимава с местата в поезията на Еугениуш Ткачишин-Дицки и преди всичко с въздействието на топосите, обитавани от Аз-а, върху неговата идентичност. В това отношение авторката приема като основополагаща тезата на Мерло-Понти, че „за да бъдеш тяло, трябва да бъдеш свързан с определен свят [...] нашето тяло не е предимно в пространството: то произлиза от него“. Освен Мерло-Понти, от значение за интерпретацията в тази част на труда са тезите на Гастон Башлар за пространството, на Мишел Фуко за хетеротопиите и на Марк Оже за не-местата. В главата е извършен детайлен прочит на типичните за поезията на Дицки топоси, на техните измерения, значения и функции: домът, стаята, тоалетната/клозетът/нужникът, публичните домове, библиотеката, гарата, болницата/психиатрията, църквата, градът, гората, гробището. Направеният анализ довежда докторантката до заключението, че „противоречивите им характеристики, както и липсата на ясни физически граници създават трудности при дефинирането им. По този начин се създава усещане за илюзорност на реалното им съществуване, което допълнително подсилва внушението за позиционирането им вътре в човека“ (с. 200).

В последната част на труда, заключението, докторантката обобщава направените в предходните глави наблюдения, потвърждавайки още веднъж изходната теза на своя прочит – че „тялото е съществен компонент от целокупната същност на лирическия Аз, изразяващ различните негови

идентичности“ (с. 202). В заключението наблюденията от предходните глави са синтезирани в обобщена характеристика на творчеството на Еугениуш Ткачишин-Дицки.

Сред достойнствата на работата на Венеса Маджарова следва да се открие фактът, че тя извършва подробен анализ на голям брой произведения от поета, което прави интерпретацията плътна и убедителна. Творбите на Дицки присъстват в труда в превод на български, като той много често е дело на самата авторка. Както вече споменахме, творчеството на Дицки не е представено широко у нас (публикувана е само една стихосбирка в превод на Панайот Карагъзов), така че това уплътняване на присъствието на разглеждания поет в българска среда е един допълнителен принос на изследването.

Сред качествата на труда е и последователно провеждането в него усилие да се проследи назад в полската литературна история присъствието на теми и образи, присъщи за поезията на Дицки. Това позволява да се очертае мястото ѝ в литературната традиция, но най-вече прави по-ясни пренаписванията, обратите, препратките, чрез които поетът едновременно припомня, но и променя измеренията на трайно присъстващи в полската литература теми.

Но може би главното постижение на изследването е, че то всъщност систематизира една морфология на поезията на Еугениуш Ткачишин-Дицки, като (особено в трета и четвърта глава) извежда и анализира основните образи и мотиви, функциониращи в нея. Паралелно с това работата успява да изясни и характерната за произведенията на Дицки поетика, извеждайки типичните ѝ черти като интертекстуалност, полифоничност, автофикционалност, смесване на фикционално и нефикционално, цикличност, повторемост и т.н.

Смятам, че работата би спечелила, ако творчеството на Дицки бе разгледано по-плътено в контекста на съвременната полска литература от началото на 90-те години на миналия век насам (тази проблематика е само бегло щрихирана в изследването). Мисля също така, че за цялостния прочит на поезията на Дицки би допринесла интерпретацията ѝ през понятията на иронията

и особено на автоиронията, които също присъстват в работата по-скоро спорадично.

Тези забележки обаче не накърняват цялостното впечатление от работата на Венеса Начева, която представлява задълбочено научно изследване със свой принос в изследванията върху творчеството на Еугениуш Ткачишин-Дицки и съвременната полска поезия.

Авторефератът в обем от 42 стр. отразява адекватно съдържанието на дисертационния труд.

С оглед на всичко казано дотук, убедено ще гласувам образователната и научна степен “доктор” да бъде присъдена на Венеса Начева.

20.10.2024 г.

доц. д-р Ани Бурова